

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของศิลปินหญิงเพื่อบำบัดสภาวะจิตที่ผิดปกติ

จิราวรรณ เรวัตโต

นักศึกษาลัทธิสุนทรียศาสตร์บัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

คำสำคัญ สภาวะจิตผิดปกติ ศิลปะบำบัด การรับมือ ศิลปินหญิง

บทคัดย่อ

ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance Art) ได้มีการพบกับศาสตร์สำคัญเกี่ยวกับการวิเคราะห์อาการป่วยทางจิตทั้งด้านจิตวิเคราะห์และจิตวิทยา ที่มีความสำคัญต่อแนวความคิดในการสื่อสารของศิลปินจิตผิดปกติอันเกิดจากความกดดัน วิตกกังวล คับข้องใจ การขัดแย้ง ความผิดปกติทางด้านร่างกาย และพันธุกรรม การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีจิตวิเคราะห์เพื่ออธิบายให้เกิดความเข้าใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะกรรมที่บำบัดสภาวะจิตผิดปกติ ของศิลปินหญิง 2 คน คือ จอร์เจีย โอคีฟ (Georgia O'Keeffe) ยะโยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) ด้านแนวความคิด องค์ประกอบ เทคนิค วิธีการนำเสนอ รายละเอียดทั้งหมด จึงมีส่วนช่วยเปิด

เผยสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ให้หาวิธีการรับมือกับสภาวะจิตผิดปกติออกจากระดับจิตได้สำนึกไปสู่จิตรูสำนึก

ศิลปินแสดงให้เห็นสภาวะความผิดปกติทางจิตที่เรียกว่า “Depersonalization” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ประสบการณ์ของตนเองที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เป็นหนึ่งในความผิดปกติของรูปแบบความคิด และอาการ obsessions ความผิดปกติในเนื้อหาของความคิด การหมกมุ่นครุ่นคิดที่ไม่มีเหตุผลที่จู่ๆก็เกิดขึ้นมาในหัวสมองของผู้ป่วยโดยไม่สามารถห้ามได้ มักมีอาการวิตกกังวลไม่สบายใจร่วมด้วย นอกจากอาการ obsessions แล้วมักจะสัมพันธ์กับอาการ compulsions เป็นความผิดปกติของพฤติกรรมไม่ใช่ความคิด แต่เกิดจากการย่ำคิดที่ทำให้เกิดการกระทำซ้ำๆ ที่ผู้ป่วยฝืนไม่ได้ การย่ำทำนั้นทำเพื่อช่วยลดความไม่สบายใจที่เกิดจากการย่ำคิดอีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์กับแนวทางศิลปะบำบัด (Art therapy) เพราะสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพของผู้ป่วยและบุคคลในสังคม เสริมสร้างความเข้าใจในสภาวะความผิดปกติทางจิตว่าไม่ใช่เรื่องน่ากลัวหรือน่าอับอายแต่อย่างใด

บทนำ

ประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงสู่แนวคิดและอารยธรรมใหม่ๆ ผ่านการปฏิวัติทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจของสังคม ความก้าวหน้านำมาซึ่งแนวความคิดตามหลักเหตุและผล ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการค้นหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิทยาการแขนงต่างๆ มีการพิสูจน์และค้นหาทฤษฎีใหม่ นำไปสู่ทัศนคติทางความคิดที่เปิดรับความแปลกใหม่และความแตกต่าง อันนำมาซึ่งการล้มล้างระบบความเชื่อแบบเดิม หลักฐานที่แสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนคือรูปแบบทางศิลปะในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance Art) คือการเกิดใหม่ ไม่ใช่การลอกเลียนแบบจากอดีต แต่เป็นการเน้นความสำคัญของลักษณะเฉพาะ ที่ให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะบุคคล โดยมีวิธีการนำเสนอตามกรอบที่ได้วางไว้ นั่นคือการผสมผสานศาสตร์ความรู้ใหม่ ทำให้ส่งผลต่อแนวคิดในการสื่อสารของศิลปินจนก่อเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะตัว แดกแขนงจนกลายเป็นลัทธิต่างๆทางศิลปะ

นอกเหนือไปจากการเกิดขึ้นของแนวทางศิลปะที่หลากหลาย โลกได้พบกับศาสตร์สำคัญเกี่ยวกับการวิเคราะห์อาการป่วยทางจิตทั้งด้านจิตวิเคราะห์และจิตวิทยา ซึ่งสามารถวิเคราะห์

อธิบายให้เกิดความเข้าใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่สามารถบำบัดศิลปินหญิงที่มีสภาวะจิตผิดปกติได้ เช่น จอร์เจีย โอคีฟ และ ยะโยะอิ คุสะมะ

สภาวะความผิดปกติทางจิตที่เรียกว่า “depersonalization” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ประสบการณ์ของตนเองที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เป็นหนึ่งในความผิดปกติของรูปแบบความคิด โดยบุคคลนั้นมีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ข้างนอกร่างของตนและกำลังดูตนเองอยู่ แต่ไม่สามารถควบคุมการกระทำเหล่านั้นได้ คล้ายกับอยู่ในความฝัน ลักษณะอาการโดยรวมจะรู้สึกว่าร่างกายบิดเบี้ยว มีขนาดหรือรูปร่างที่เปลี่ยนไปราวกับว่าตนยืนห่างไกลออกไปเรื่อยๆ ซึ่งภาวะเช่นนี้อาจเกิดขึ้นชั่วคราวหรือเรื้อรังจนอาจนำไปสู่ปัญหาการทำงานในชีวิตประจำวันที่มีอาการ obsessions ร่วมด้วยในรูปแบบอาการ obsessions หมายถึงลักษณะอาการความผิดปกติในเนื้อหาของความคิดการหมกมุ่นครุ่นคิดที่ไม่มีเหตุผลที่จู่ๆก็เกิดขึ้นมาในหัวสมองของผู้ป่วยโดยไม่สามารถห้ามได้ มักมีอาการวิตกกังวลไม่สบายใจร่วมด้วย นอกจากอาการ obsessions แล้วมักจะสัมพันธ์กับอาการ compulsions เป็นความผิดปกติของพฤติกรรมไม่ใช่ความคิด แต่เกิดจากการย้ำคิดที่ทำให้เกิดการกระทำซ้ำๆ ที่ผู้ป่วยฝืนไม่ได้ การย้ำทำนั้นทำเพื่อช่วยลดความไม่สบายใจที่เกิดจากการย้ำคิด¹

สาเหตุที่ส่งผลกระทบให้เกิดสภาวะจิตผิดปกติคือ พันธุกรรมหรือยีนโครโมโซมคู่ที่ 17 ทำหน้าที่กระตุ้นสารซีโรโทนินในสมองให้ทำงานเป็นปกติ หากใครที่มียีนผิดปกติก็จะไม่ยอมกระตุ้นสารซีโรโทนินให้ทำงาน ส่งผลให้เกิดภาวะความเครียด วิตกกังวลได้ง่าย ทำให้สภาวะจิตผิดปกติได้ ความผิดปกติทางชีวเคมี ที่เกิดจากการได้รับสารเคมีหรือสารเสพติด บังคับทางด้านสังคม อันเกิดจากเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจ รวมไปถึงภาวะแรงกดดันทางสังคมจากการใช้ชีวิต อาทิ การประสบอุบัติเหตุ การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก การถูกปฏิเสธจากสังคม หรือถูกซ้ำเติมในปมด้อยของตนจากสังคมบังคับทางด้านปัญญา และจิตใจ ที่เกิดจากการขาดวิจรรณญาณในการรับฟัง การพูด การกระทำ และการตัดสินใจต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆอย่างไม่ถูกต้อง รวมถึงภาวะทางจิตใจที่ขาดความเข้มแข็ง แน่วแน่ และอ่อนไหวง่าย สิ่งเหล่านี้มีส่วนนำมาซึ่งกระบวนการทางจิตที่ผิดปกติได้ง่าย

จากสาเหตุทำให้มีการรับมือกับสภาวะความผิดปกติทางจิตดังกล่าว ตามแนวคิดของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ที่ได้อธิบายว่า มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความวิตกกังวลได้ เพราะในชีวิตจริงมนุษย์จะไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการได้ตลอดเวลา มนุษย์มีความคับข้องใจ ความขัดแย้ง มนุษย์จึงต้องพยายามหาทางผ่อนคลาย แสวงหาวิธีลดภาวะไม่พึงปรารถนา

โดยวิธีการที่เรียกว่า กลไกการป้องกันทางจิต (defense mechanism) ซึ่งเป็นการปฏิเสธหรือปิดบังความจริง อันเป็นกลไกที่อยู่ในจิตใต้สำนึกมากกว่าทางจิตสำนึก มีหลายรูปแบบ เป้าหมายของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ คือ การช่วยให้บุคคลออกจากกระดบังจิตใต้สำนึกไปสู่จิตสำนึก เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าใจพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทั้งอดีตและปัจจุบันด้วยการลดพฤติกรรมเก็บกด ช่วยสำรวจความคิดความรู้สึก วิเคราะห์ประสบการณ์ในวัยเด็ก เปิดเผยสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในปัจจุบันอันนำไปสู่ความเข้าใจ ตระหนัก และยอมรับการ รู้จักตนเอง (insight)² ซึ่งกลไกดังกล่าวจะช่วยให้เกิดความรู้สึกยอมรับนับถือตนเองในรูปแบบศิลปะบำบัด (art therapy)

ศิลปะบำบัด คือ การใช้กิจกรรมทางศิลปะในแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการวาด การปั้น การระบายสี เป็นต้น เพื่อใช้วินิจฉัยหาข้อบกพร่อง ความผิดปกติบางประการของกระบวนการทางจิตใจกับผู้ที่ไม่สามารถบอกเล่าความรู้สึกนึกคิดออกมาเป็นคำพูดได้ หรือในผู้ที่มีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยงานศิลปะจะช่วยให้พวกเขาได้แสดงความรู้สึกนึกคิดที่ถูกเก็บกดเอาไว้ออกมา นอกจากนี้เรายังสามารถนำศิลปะมาใช้ตรวจวิเคราะห์อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนไข้ได้ด้วย ซึ่งจะวิเคราะห์อาการจากผลงานหรือการแสดงออกทางผลงานศิลปะนั่นเอง แนวคิดของศิลปะบำบัด ความน่าสนใจของศิลปะบำบัดอยู่ที่กระบวนการระหว่างการทำงานที่ไม่จำเป็นต้องสนใจว่า ผลงานที่ได้สุดท้ายจะสวยหรือไม่สวย แต่สิ่งสำคัญคือการได้รู้ว่ากำลังวาดรูปอะไร ทำอะไร คิดอะไร และมีสมาธิกับสิ่งที่กำลังทำอยู่ตรงหน้ามากกว่า เป็นการใช้อีกกิจกรรมทางศิลปะเพื่อช่วยให้ร่างกายและอารมณ์ดีขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าหัวใจของศิลปะบำบัดคือการปลดปล่อย ได้มีการพัฒนาทางอารมณ์ ทำให้ใจเย็น จะทำอะไรก็มีสมาธิมากขึ้น

ศิลปินหญิงที่มีสภาวะจิตผิดปกติ

จอร์เจีย โอคีฟ (Georgia O'Keeffe)

จอร์เจีย โอคีฟศิลปินชาวอเมริกันหัวก้าวหน้าและเป็นบุคคลสำคัญในวงการศิลปะสมัยใหม่ของสหรัฐอเมริกา มีผลงานอย่างต่อเนื่องและมีอายุยืนยาวเกือบ 100 ปี เธอได้สร้างสรรค์และโดดเด่นในวงการศิลปะสมัยใหม่ของสหรัฐอเมริกาเป็นเวลากว่า 5 ทศวรรษ ผลงานศิลปะของเธอดึงดูดความสนใจทั้งในกระบวนการ แรงบันดาลใจ และการตีความที่แตกต่างหลากหลาย

หลาย ในการสร้างสรรค์ผลงาน เริ่มแรกเธอใช้เทคนิคการวาดเส้นด้วยถ่านชาร์โคล สีน้ำ ในการทดลอง แล้วจึงเปลี่ยนเป็นการวาดภาพด้วยเทคนิคสีน้ำมัน ในนิทรรศการครั้งแรกของเธอ จัดขึ้นที่ แอนเดอร์สัน แกลเลอรี (Anderson Gallery) ในปีค.ศ. 1923 ได้จัดแสดงผลงาน ของเธอเป็นจำนวนมาก แต่ผู้คนกลับรู้จักเธอในฐานะศิลปินหญิงผู้วาดภาพดอกไม้ เนื่องจาก ผลงานจิตรกรรมชุดดอกไม้ของเธอ มีการตีความอย่างกว้างขวางจากนักวิจารณ์ผลงานศิลปะ ว่าเป็นผลงานที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดว่าเป็นสัญลักษณ์เรื่องเพศหญิง

ผลงานชุดดอกไม้ที่สร้างขึ้นช่วงปีค.ศ. 1910 — 1930 เป็นผลงานที่ใช้มุมมองการวาด ภาพลักษณะเดียวกับเทคนิคการถ่ายภาพระยะใกล้ (close up) ที่ช่างภาพนิยมเลือกเฉพาะ บางส่วน เพื่อให้มองเห็นรายละเอียดต่างๆของดอกไม้ชัดเจน องค์ประกอบของผลงาน จิตรกรรมชุด แจ็ค อิน เดอะ พัลพิต (Jack-in-The-Pulpit) ได้มีความดึงดูดสายตาผู้ชมให้ เข้าไปสู่รายละเอียดของรูปทรง ลักษณะโค้งเว้า สี ของดอกไม้ที่มีลักษณะในแต่ละชนิดที่ต่าง กัน และเทคนิคการสร้างน้ำหนักให้ดูลึกเป็นช่อง โพร่ง ด้วยวิธีการเกลี่ย

จอร์เจีย โอคิฟ ได้สร้างสัญลักษณ์ส่วนตัวด้วยรูปทรงนามธรรมของธรรมชาติ Black Iris III, 1926 (ภาพที่ 1) เป็นหนึ่งในผลงานชุดดอกไม้ แจ็ค อิน เดอะ พัลพิต (Jack-in-The-Pulpit) ของ เธอที่ถูกกล่าวถึงโดยนักวิจารณ์เป็นจำนวนมากและถูกตีความว่าเป็นผลงานที่แสดงความเป็น สัญลักษณ์เรื่องเพศหญิง ลิซ่า มินซ์ เมซซิงเงอร์ (Lisa Mintz Messinger) ภัณฑารักษ์ นัก วิจารณ์และนักเขียนชาวอเมริกัน ได้วิจารณ์ผลงานชิ้นนี้ว่า “กลีบดอกไม้ที่ทับซ้อนกัน ซึ่งเป็น กลีบสีขาวเหล่านั้นทำให้มีความรู้สึกที่อ่อนนุ่มและกระตุ้นความรู้สึกอย่างมากมาย”³

ผลงานจิตรกรรม Black Iris, 1926 (ภาพที่1) ของจอร์เจีย โอคิฟ ชิ้นนี้เป็นผลงานที่มีลักษณะ แบบกึ่งนามธรรม โดยมีการขยายกลีบของดอกไม้ที่ใหญ่กว่าสัดส่วนจริงตามธรรมชาติที่เรา พบเห็น และใช้มุมมองการวาดภาพลักษณะเดียวกับเทคนิคการถ่ายภาพระยะใกล้ ที่ช่างภาพ นิยมเลือกเฉพาะบางส่วน เพื่อให้มองเห็นรายละเอียดต่างๆของดอกไม้ชัดเจนเพื่อทำให้ผู้ชม มองเห็นรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ของดอกไม้ที่ในบางครั้งคนเราอาจมองข้ามและไม่เห็นได้ ลักษณะรูปทรงทางกายภาพของดอกไม้ในผลงานชิ้นนี้มีลักษณะคล้ายกับดอกกล้วยไม้ เนื่องจากมีกลีบปากหรือกระเปาะ กึ่งกลางดอกมีเกสร (staminal column) ซึ่งเป็นที่รวมของ เกสรเพศผู้และเพศเมีย และมีการใส่สีตรงกลางดอกให้มน้ำหนักเข้มสุดทำให้รู้สึกเป็นช่อง โพล่งเหมือนอวัยวะเพศหญิง

ผลงานจิตรกรรม Jack-in-The-Pulpit — No.2, 1930 (ภาพที่2) ของจอร์เจีย โอคิฟเป็นหนึ่งในผลงานชุด แจ็ค อิน เดอะ พัลพิต ที่ทำให้เธอมีชื่อเสียง จอร์เจีย โอคิฟ มีความสนใจรูปทรงทางกายภาพของพืชที่มีลักษณะแปลกตาคล้ายกับต้นหม้อข้าวหม้อแกงลิง เนื่องจากมีสีสันทรงอ่อนช้อย ลวดลายของดอกไม้ ผสมผสานความพลิ้วไหวของเถาวัลย์พืชพันธุ์ไม้เลื้อยต่างๆ ที่ได้พบเห็น โดยมีลักษณะเฉพาะ ด้วยการใช้ภาพลักษณะที่มีการเน้นเส้นคดเคี้ยวแสดงความโค้งบิดงอของพืชเถาไม้เลื้อย มีการหยิบยกรูปทรงจากธรรมชาติมานำเสนอ เป็นรูปของสิ่งที่มีชีวิต หรือ คล้ายกับสิ่งมีชีวิต ที่สามารถ เจริญเติบโต เคลื่อนไหว หรือเปลี่ยนแปลงรูปได้ ผลงานชุดนี้จึงเริ่มสร้างสรรค์จากการนำเสนอดอกไม้อย่างเป็นรูปธรรม แล้วค่อยๆ คลี่คลายรูปทรงและสีสันทที่สามารถมองเห็นได้ตามความเป็นจริง จนนำไปสู่จินตนาการรูปทรงที่มีในความคิดของศิลปิน

ผลงานจิตรกรรม Jack-in-The-Pulpit Abstraction — No.5, 1930 (ภาพที่3) จอร์เจีย โอคิฟชิ้นนี้เป็นผลงานที่คลี่คลายรูปทรงดอกไม้ให้เป็นรูปแบบนามธรรมมากยิ่งขึ้นจนแทบไม่เหลือเค้าโครงของดอกไม้ที่นำมาเป็นต้นแบบ แต่ก็ยังน้อยกว่าผลงาน Jack-in-The-Pulpit no.VI, 1930 (ภาพที่ 4) สีสันทไม่สดใสเหมือนอย่างกลับผลงานชิ้นอื่นที่ศิลปินได้สร้างสรรค์ก่อนหน้านี้ มีการใช้สีเป็นวรรณะร้อนโดยใช้สีแดงหม่น แทรกวรรณะเย็นด้วยน้ำเงินผสมเขียว ไล่น้ำหนักระหว่างน้ำหนักอ่อนไปสู่น้ำหนักแก่มีการเจือสีคู่ตรงข้ามเพื่อลดความสดท่า มีการใช้สีเข้มเป็นระยะหน้าทับกับระยะหลังที่เป็นสีอ่อนด้วยการเจือสีขาว ให้ความรู้สึกถึงแสงสว่างจากภายนอก การจัดวางองค์ประกอบเป็นแบบสมมาตรมีการใช้เส้นตรงวางไว้ตรงกึ่งกลางผืนผ้าใบ เลือกใช้สีเหลืองผสมขาวทำให้ภาพบรรยากาศภายหลังของเส้นโค้งมีความสว่าง การทับซ้อนของน้ำหนักสีทำให้รู้สึกถึงความลึก เป็นช่อง โฟลง และดึงดูดสายตาผู้ชมให้เข้าไปสู่รายละเอียดเหมือนกับอวัยวะเพศหญิงที่นักวิจารณ์ได้กล่าวไว้

ผลงาน Jack-in-The-Pulpit no.VI, 1930 (ภาพที่ 4) เป็นผลงานที่มีความเป็นนามธรรมที่สุดในผลงานจิตรกรรมชุด แจ็ค อิน เดอะ พัลพิต (Jack-in-The-Pulpit) โอคิฟจัดวางองค์ประกอบแบบสมมาตร โดยจัดวางประธานของภาพไว้กึ่งกลางของผืนผ้าใบ รูปทรงที่ปรากฏมีลักษณะคล้ายตะขอ ช่อง โฟลง สีสันทเป็นวรรณะร้อนคล้ายกับผลงาน Jack-in-The-Pulpit Abstraction — No.5 (ภาพ3) โดยใช้สีแดงหม่น แทรกวรรณะเย็นด้วยสีน้ำเงิน ไล่น้ำหนักระหว่างน้ำหนักอ่อนไปสู่น้ำหนักแก่เกิดเป็นมวลที่ดูนูนและลึกเข้าไป เป็นมุมมองที่ศิลปินอยากผ่ากึ่งกลางของดอกไม้เพื่อให้เห็นบางสิ่งข้างในของดอกไม้และนี่อาจจะเป็นเกสรของดอกไม้ มีการเลือกใช้เฟรมผ้าใบขนาด (36 x 18 นิ้ว) เพื่อจะยังทำให้เกิดความรู้สึกแคบ และอัดอัด

ศิลปินผู้หนึ่งที่ปรากฏในวงการศิลปะมีจำนวนไม่มากนักที่มีความโดดเด่น และมีผลงานน่าจดจำจนได้รับการยอมรับจากสังคม แต่จอร์เจีย โอคีฟ ได้เป็นศิลปินหญิงคนหนึ่งถูกจับตามองจากสังคม เนื่องมาจากผลงานจิตรกรรมชุด แจ็ค อิน เดอะ ฟลัป ได้ได้รับการวิจารณ์ว่าเป็นดอกไม้ที่มีกระตุนอารมณ์ทางเพศ เพราะหากมองผลงานเพียงชิ้นใดชิ้นหนึ่งในชุดนี้ ก็สามารถทำให้จินตนาการถึงอวัยวะเพศหญิงได้ เนื่องจากการจัดองค์ประกอบที่อยู่จุดกึ่งกลางของภาพถูกสร้างให้มีลักษณะคล้ายช่องหรือโพรงลึก ซึ่งอาจจะเป็นสภาวะความผิดปกติทางจิตที่เรียกว่า “depersonalization” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ประสบการณ์ของตนเองที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม บ้างก็มาจากการเครียดที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลและความหวาดกลัวความทุกข์หรือภาวะซึมเศร้า ทำให้เกิดกลไกการป้องกันการสะท้อนของจิตใจที่ทำให้บุคคลซ่อนตัวจากผลกระทบของภัยคุกคามภายนอกและภายใน⁴ ได้กล่าวไว้ว่า ผลงานชุดนี้มีความแปลกใหม่ สะท้อนกระบวนการสร้างสรรค์ที่ทำทลายและไร้ความกังวล มีรูปทรงและสีที่ล้ำลึกกว่าผลงานในกลุ่มศิลปะร่วมสมัยในขณะนั้น ทั้งยังแสดงให้เห็นการคัดเลือกรูปทรงในธรรมชาติและลดทอนจนเหลือเพียงส่วนสำคัญเท่านั้น แม้จะพิจารณาในยุคสมัยปัจจุบันก็ยังเห็นได้ว่าศิลปินมีความกล้าหาญในการเลือกใช้สีและกล้าที่จะแตกต่างเพื่อนำเสนอความสดใหม่สู่สายตาผู้ชม

ยะโยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama)

ศิลปินชาวญี่ปุ่นที่มีความผิดปกติทางจิต จากการวินิจฉัยของแพทย์และยังคงมีชีวิตสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอยู่ในปัจจุบัน ความผิดปกติทางจิตของคุสะมะจัดอยู่ในกลุ่มอาการโรคประสาทที่เรียกว่า “depersonalization” ที่มีลักษณะของความผิดปกติอันเกี่ยวกับการรับรู้และเข้าใจ ซึ่งผู้ป่วยรู้สึกว้าวุ่นของภายนอกหรือส่วนต่างๆในร่างกายของผู้ป่วยมีคุณภาพเปลี่ยนไปไม่เป็นของจริง เป็นของแปลกและไม่รู้สึกว่ามีหรือคุ้นเคย ยะโยะอิ คุสะมะ เกิดเมื่อวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 1929 มีอาการเจ็บป่วยทางจิตตั้งแต่ยังเป็นเด็กซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการทะเลาะกับบิดามารดา ขณะอายุ 10 ปี ก่อให้เกิดเป็นภาพในความทรงจำที่ไม่อาจลืมเลือนคือการมองเห็นลวดลายของดอกไม้ที่มีลักษณะคล้ายกับรูปทรงกลมกระจายอยู่รอบๆ ตัว จากอาการดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความผิดปกติของศิลปินที่สื่อออกมาในผลงานที่เริ่มมีมากขึ้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1952 จากรูปแบบการวาดภาพแนวประเพณีญี่ปุ่น ได้เปลี่ยนเป็นภาพความทรงจำในวัยเด็กที่สื่อผ่านรูปทรงกลมหรือจุด โดยเธอได้ให้ความหมายว่า วงกลมมีรูปทรงเช่นเดียวกันกับดวงอาทิตย์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งพลังของโลกและการดำรงอยู่ของชีวิต ส่วนรูปทรงเหมือนดวงจันทร์นั้นให้ความสงบ

ในปี ค.ศ.1957 คุณสมะได้ย้ายไปอยู่นิวยอร์กและสร้างสรรค์ผลงาน โดยนำเอกลักษณ์ประจำตัวคือลักษณะการทำซ้ำ มาผสมผสานเข้ากับความเรียบง่ายของรูปทรงและเส้นสี จนนำไปสู่การพัฒนาเป็นเทคนิค เช่นการใช้กระจกเงาเพื่อทำให้เกิดการลวงตา ปิดเบี่ยง และมีจำนวนมากขึ้นเกิดสภาวะที่แปลกในสายตาผู้ชมแตกต่างไปจากงานชุดเก่า มีความรู้สึกว่าได้หลุดออกไปอีกโลกหนึ่งที่ไม่เคยพบเห็น จนกระทั่งในปี ค.ศ.1977 ศิลปินได้เข้ารับการรักษที่โรงพยาบาลจิตเวชเซอิวะ (Seiwa Hospital) ในกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสถานที่ที่ศิลปินอาศัยอยู่จนถึงปัจจุบันและได้สร้างสตูดิโอไว้ทำงานศิลปะใกล้ๆกับโรงพยาบาลอีกด้วย เพื่อช่วยต่อการสร้างสรรค์ผลงาน⁵

ผลงานจิตรกรรม "Accumulation of Corpses" (Prisoner Surrounded by the Curtain of Depersonalization) (ภาพที่5) เทคนิคการใช้สีน้ำ แสดงถึงเรื่องราว การบันทึกภาพฝัน สะท้อนจินตนาการที่มาจากความทรงจำ ความกลัว เรื่องราวเนื้อหาได้เกี่ยวข้องกับช่วงเวลาหลังสงครามที่เต็มไปด้วยร่างอันไร้วิญญาณจากการทำสงครามที่ยาวนานสืบเนื่องมาจนถึงปี ค.ศ. 1950 ก่อให้เกิดความน่ากลัว โดยมีสิ่งที่หลงเหลือจากสถานการณ์ความวุ่นวายครั้งนี้ คือ ภูมิทัศน์ที่แม้แต่พืชยังต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด สังเกตได้จากพื้นที่รูปทรงกลมตรงกลางภาพ ล้อมรอบด้วยเกลียวขนาดใหญ่มีลักษณะเหมือนถูกดูดเข้าไป ทำให้เกิดความรู้สึกรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ที่มีความวิตกกังวล และมีการเว้นบริเวณตรงกลางของภาพให้เป็นรูปวงกลม ภายในวงกลมคล้ายกับมีต้นไม้เล็กๆ 2 ต้น ทำให้เป็นจุดศูนย์รวมของสายตา

ผลงาน "Infinity Nets" (ภาพที่6) สร้างขึ้นในปี ค.ศ.1959 เป็นผลงานจิตรกรรมขนาดใหญ่ ใช้เทคนิคสีน้ำมัน ขนาด 210x414 ซม. มีรูปแบบการทำซ้ำไปซ้ำมาก่อให้เกิดการมองเห็นอย่างไม่รู้จบ ผลงานการ "จุด" ที่ไม่สิ้นสุดนี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของการเปลี่ยนแปลงและถ่ายทอดสู่ผลงานชิ้นอื่น ลักษณะการเพิ่มจำนวนของจุดทรงกลมที่ไม่รู้จบ ความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากการทำซ้ำ กระจายตัวของจุดนับพันๆ บนผืนผ้าใบ กลายเป็นวิธีการเพิ่มจำนวนของวงกลมที่เป็นทวีคูณ เป็นการเปิดทางให้กับผู้ชมได้สัมผัสกับการรับรู้ที่ปราศจากขอบเขต นอกจากนี้ยังสื่อถึงแนวคิดจินตนาการของศิลปิน ความสงสัยในเรื่องจุดสิ้นสุดของจักรวาลว่ามีอยู่หรือไม่ และกว้างใหญ่เพียงใด โดยเปรียบเทียบทุกสิ่งทุกอย่างบนโลก รวมทั้งชีวิตตัวเองเป็นดังจุดที่เชื่อมต่อกัน นอกจากนี้อังค์ประกอบยังไม่มีความกลมกลืนและความขัดแย้งที่รวมตัวกันอยู่ ทำให้ผลงานชิ้นนี้ของ ยะโยะอิ คุณสมะ มีความน่าสนใจ โดยศิลปินสร้างความกลมกลืนด้วยเทคนิคสีน้ำมัน ที่มีรูปร่างกลมและเป็นจุด ด้วยวิธีการทำซ้ำๆ จนทำให้เกิดการทับซ้อนกันของรูปทรงและให้ความรู้สึกเหมือนมีความเคลื่อนไหว ผลงานชุด

"Driving Image Show" (ภาพที่7) เป็นผลงานรูปแบบประติมากรรม จัดแสดงในปี ค.ศ.1964 ที่แกลเลอรี เดอะ แคลสเทลแลนด์ (The Castellane) ณ เมืองนิวยอร์ก ภายในนิทรรศการได้นำเสนอผลงานในรูปแบบการจัดวาง การติดตั้งผลงานนี้มีการจำลองฉากห้องนั่งเล่น ซึ่งประกอบไปด้วย วัสดุ สิ่งของเครื่องใช้ เสื้อคลุม กระเป๋าเดินทาง รองเท้าส้นสูง และอื่นๆ ครอบคลุมด้วยวัสดุรูปทรงที่คล้ายกับอวัยวะเพศชาย โดยมีการผสมผสานรูปแบบศิลปะจัดวางให้มีความสัมพันธ์กับขนาดของพื้นที่ ซึ่งภายในห้องเต็มไปด้วยผลงานประติมากรรมที่มีลักษณะนุ่ม อัดแน่นด้วยรูปทรงแปลกประหลาด และมีการจัดองค์ประกอบที่มากกว่าปกติ ทำให้ดูแปลกตา และมีความน่าสนใจ จุดประสงค์เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้ผู้ชมผลงานได้สัมผัสถึงความรู้สึกอึดอัดภายใต้สภาวะดังกล่าวที่ได้พบเห็น จึงเปรียบได้กับการสร้างโลกคู่ขนานที่ศิลปินได้สัมผัส ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะบางประการในผลงานของผู้ป่วยทางจิตที่มักจะสื่อถึงความรู้สึกอึดอัด สับสน และวุ่นวาย

เยะโยะอิ คุสะมะ เป็นศิลปินหญิงที่ทรงอิทธิพลที่สุดคนหนึ่งของโลก งานของเธอแฝงความหวาดกลัวเรื่องเซ็กซ์ และความน้อยเนื้อต่ำใจของผู้หญิงที่ชายเป็นใหญ่ ในนิวยอร์ก เธอได้ผสมผสานศิลปะเพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางเพศ ต่อต้านสงคราม ทำให้เธอเป็นศิลปินอาว็อง-การ์ด (Avant-garde) และการสร้างสรรค์ศิลปะของเยะโยะอิ คุสะมะ เป็นไปเพื่อการบำบัดตนเอง จากสภาวะความผิดปกติทางจิตและเป็นแรงผลักดันสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยวิธีการจุดซ้ำๆ เทคนิคดังกล่าวเชื่อมโยงกับศาสตร์ทางจิตวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นกระบวนการทางจิต และพฤติกรรมของศิลปินในรูปแบบอาการย้ำคิด (obsessions) ที่สัมพันธ์กับอาการย้ำทำ (compulsions) ด้วยวิธีการจุดซ้ำๆที่สามารถช่วยลดความคับข้องใจ ดังเช่นที่ปรากฏชัดเจนในผลงาน "Infinity Nets" โดยรูปแบบเนื้อหาและสัญลักษณ์สะท้อนให้เห็นปมปัญหาภายในจิตใจ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะในแนวทางใหม่ อีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์กับแนวทางศิลปกรรมบำบัด (art therapy) ที่ประยุกต์ใช้กิจกรรมทางศิลปะเพื่อค้นหาข้อบกพร่อง ความผิดปกติบางประการของกระบวนการทางจิตใจ โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการประเมินทางจิตวิทยา เพื่อเปิดประตูเข้าสู่จิตใจในระดับจิตไร้สำนึกหนทางแห่งการปลดปล่อย อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ตามความต้องการของแต่ละคน และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ดีขึ้น⁶

สรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินหญิงจอร์เจียโอคีฟและ เยะโยะอิ คุสะมะ พบว่าจุดประสงค์หลักในการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นไปเพื่อการบำบัดตนเองจากสภาวะ

ความผิดปกติทางจิต สอดคล้องกับศิลปะสมัยใหม่ที่พบศาสตร์สำคัญทางจิตวิเคราะห์และจิตวิทยา มีวิธีการรับมือกับสภาวะจิตผิดปกติออกจากระดับจิตใต้สำนึกไปสู่จิตสำนึก กลไกทางจิตของซิกมันด์ ฟรอยด์ กล่าวว่าไว้ว่า ทั้งศิลปิน และผู้ป่วย ต่างมีจุดหมายปลายทางที่เป็นลักษณะเฉพาะของตน คือประสบการณ์ที่ไม่มีอะไรเสมอเหมือนของการดิ้นรนเพื่อที่จะทำให้ชีวิตมีความหมาย ทั้งการวาดภาพและงานศิลปะอื่นๆ ต่างมีลักษณะเกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนตัวของแต่ละคนแสดงออกถึงความหมายของสิ่งที่อยู่ในระดับจิตสำนึก และจิตไร้สำนึก และยังเป็นแรงผลักดันสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบสัญลักษณ์สิ่งแทนความจำที่ลึ้มเลื่อนไปแล้ว บางส่วนอาจเกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ (intrapsychic stress) การวาดภาพคือการทำงานประสานกันด้านการเคลื่อนไหว ปัญหาด้านการรับรู้และความผิดปกติด้านความคิด ซึ่งเป็นหลักในการสังเกตถึงความผิดปกติ ในกรณีของศิลปินคือการตอบสนองต่อกลไกทางจิตในรูปแบบของการเก็บกด (repression) เป็นกลวิธีแก้ทุกข์โดยการลึ้มสิ่งที่ไม่อยากจะทำ ที่สร้างความเจ็บปวดอันเป็นประสบการณ์เดิมที่ได้พบเจออยู่ภายในจิตใต้สำนึก ดังผลงานชุดดอกไม้ของ จอร์เจีย โอคิฟ ที่มีการตีความของนักวิจารณ์ศิลปะว่าเป็นผลงานที่แสดงความเป็นสัญลักษณ์เรื่องเพศหญิง จากการจัด องค์ประกอบที่อยู่จุดกึ่งกลางของภาพถูกสร้างให้มีลักษณะคล้ายช่องหรือโพรงลึก และยะยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) สร้างสรรค์ผลงานการสร้างสรรค์ผลงานด้วยวิธีการจุดซ้ำๆ เทคนิคดังกล่าวเชื่อมโยงกับศาสตร์ทางจิตวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นกระบวนการทางจิตและ พฤติกรรมของศิลปินในรูปแบบอาการย้ำคิด (obsessions) ที่สัมพันธ์กับอาการย้ำทำ (compulsions)

ใช้ ISSN

- 1 วัชรโรบล ภูวนาถ, "การศึกษาผลงานของโยะโยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) ที่แสดงออกถึงสภาวะความผิดปกติทางจิต ในช่วงปี ค.ศ.1948-2000." Veridian E-Journal. 8,3 1265-1267.
- 2 เมตตา สุวรรณศร. (2560). ภาวะความโหยหาอดีตในจิตรกรรมร่วมสมัยของ 5 ศิลปินไทย. บทความวิชาการ. 6.
- 3 วัชรโรบล ภูวนาถ. (2558). การศึกษาผลงานของโยะโยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) ที่แสดงออกถึงสภาวะความผิดปกติทางจิต ในช่วงปี ค.ศ.1948-2000. Veridian E-Journal, Silpakorn University. 8(3), 1787.
- 4 ศรัณยา พิษรนนท์. (2559). สัญลักษณ์ทางเพศในผลงานจิตรกรรมของ จอร์เจีย โอคีฟ. Veridian E-Journal, Silpakorn University , 9(3), 1799.
- 5 วัชรโรบล ภูวนาถ. (2558). การศึกษาผลงานของโยะโยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) ที่แสดงออกถึงสภาวะความผิดปกติทางจิต ในช่วงปี ค.ศ.1948-2000. Veridian E-Journal, Silpakorn University. 8(3), 1259-1260.

บรรณานุกรม

- นราพงษ์ จรัสศรี. ประวัตินาฏศิลป์ตะวันตก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ฟาร์อิง, สตีเฟน. 1001 ภาพเขียนที่ต้องเห็นก่อนตาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลจาก 1001 Paintings You Must See Before You Die. แปลโดย รติพร ชัยปิยะพร. กรุงเทพฯ: เดอะเกรทไพนธ์อาร์ท, 2560.
- ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด. เข้าถึงเมื่อ 28 มกราคม 2561. เข้าถึงจาก <https://www.dek-d.com/board/view/1402616/>
- เมตตา สุวรรณศร. (2560). ภาวะความโหยหาอดีตในจิตรกรรมร่วมสมัยของ 5 ศิลปินไทย. บทความวิชาการ.
- วัชรโรบล ภูวนาถ. (2558). การศึกษาผลงานของยะโยอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) ที่แสดงออกถึงสภาวะความผิดปกติทางจิต ในช่วงปี ค.ศ.1948-2000. Veridian E-Journal, Silpakorn University. 8(3).
- ยะโยอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) เว็บ.(ออนไลน์). เข้าถึงเมื่อ 23 มกราคม 2561. เข้าถึงจาก <https://themomentum.co/yayoi-kusama-bio/>.
- ศรัณยา พิษานันท์. (2559). สัญลักษณ์ทางเพศในผลงานจิตรกรรมของ จอร์เจีย โอคิฟ. Veridian E-Journal, Silpakorn University , 9(3).
- ศิลปะบำบัดเว็บ.(ออนไลน์). เข้าถึงเมื่อ 23 มกราคม 2561. เข้าถึงจาก <http://sukkaphap-d.com/%E0%B8%A8%E0%B8%B4%E0%B8%A5%E0>
- ศิลปินจอร์เจีย โอคิฟเว็บ.(ออนไลน์). เข้าถึงเมื่อ 23 มกราคม 2561. เข้าถึงจาก <https://pantip.com/topic/34445563>
- อีดิธ เครเมอร์ ; เลิศศิริ บวรกิตติ แปลและเรียบเรียง. ศิลปะเพื่อการบำบัด (Art as therapy: collected papers). กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯเวชสาร, 2552.

ภาพที่ 1 (ซ้าย)

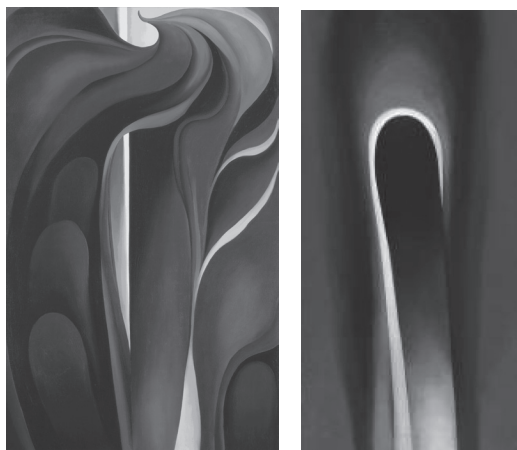
Georgia O'Keeffe, Black Iris, 1926, Oil on canvas, 36 x 29 7/8 inches, The Metropolitan Museum Of Art, New York

ที่มา: The Collection Online, accessed January 8, 2018, available from <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/69.278.1>

ภาพที่ 2 (ซ้าย)

Georgia O'Keeffe, Jack-in-The-Pulpit — No.2, 1930, Oil on canvas, 40 x 30 inches, National Gallery of Art, Washington, D.C.

ที่มา: Georgia O'Keeffe: Abstraction, accessed January 8, 2018, available from <https://nmwa.org/blog/2012/02/16/georgia-okeeffes-jack-in-pulpit-no-2-on-view-now-at-nmwa/>

ภาพที่ 3 (ขวา)

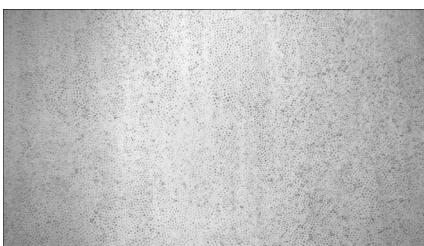
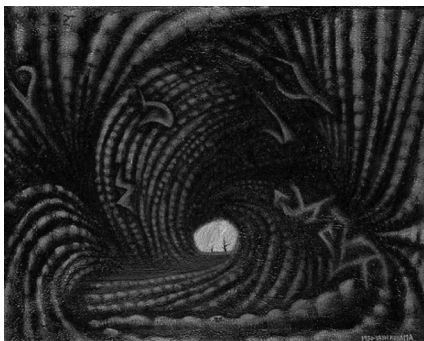
Georgia O'Keeffe, Jack-in-The-Pulpit Abstraction — No.5, 1930, Oil on canvas, 48 x 30 inches, National Gallery of Art, Washington, D.C.

ที่มา: Georgia O'Keeffe: Abstraction, accessed January 8, 2018, available from <http://www.pbase.com/image/115809664>

ภาพที่ 4

Georgia O'Keeffe, Jack-in-The-Pulpit no.VI, 1930, Oil on canvas, 36 x 18 inches, National Gallery of Art, Washington, D.C.

ที่มา: Georgia O'Keeffe: Abstraction, accessed January 8, 2018, available from <https://www.artsy.net/artwork/georgia-okeeffe-jack-in-pulpit-abstraction-no-dot-5>

ภาพที่ 5 (ซ้ายบน)

Yayoi Kusama " Accumulation of Corpses (Prisoner Surrounded by the Curtain of Depersonalization)", 1950, 72.5x 91.5 cm.

ที่มา: Accumulation of Corpses, accessed January 15, 2018, available from <http://www.tate.org.uk/context-comment/blogs/kusama-and-anti-war-activism-view-now-at-nmwa/>

ภาพที่ 6 (ซ้ายล่าง)

Yayoi Kusama " Infinity Nets", 1961, Oil on canvas, 210 x 414 cm.

ที่มา: Infinity Nets, accessed January 15, 2018, available from <https://abstractcritical.com/note/yayoi-kusama-white-infinity-nets/index.html>

ภาพที่ 7 (ขวา)

Yayoi Kusama "Compulsion Furniture (Accumulation)", 1964 Mixed media sculpture

ที่มา: The Driving Image Show, accessed January 15, 2018, available from <https://www.gagosian.com/artists/yayoi-kusama>